

the native and foreign psychological and educational research in the field of training of competent professionals are solved. The general characteristics of the structural components of translation competence of the expert are presented in the article, the basic characteristic of the modern professional are shown in which the demands to the professionals are displayed. This article investigates the psychological characteristics that defines in a different way the translation competence of the professional. The conclusion about the insufficient investigation of the psychological components structure and the expediency of further research and deeper singling out of the structural components of translation competence is made.

The material is presented in the main stream with the model that treats translation as a means of interlingual communication, the specificity of which defines a set of knowledge and skills that an expert receives in the process of training.

Key words: translation, the Theory of Translation, linguistic identity, communicative activity, competence, worldview, means of communication, semantic perception, professional activity.

Отримано: 24.06.2014 р.

УДК 159.922

С.Л. Кравчук
magnol@ukr.net

Психологічні особливості життєстійкості особистості у зв'язку з її цінностями самоактуалізації

Kravchuk S.L. The psychological peculiarities of hardiness of personality in connection with its values of self-actualization / S.L. Kravchuk // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 152-166.

С.Л. Кравчук. Психологічні особливості життєстійкості особистості у зв'язку з її цінностями самоактуалізації. В статті представлено теоретико-емпіричний аналіз аспектів проблеми психологічних особливостей життєстійкості та цінностей самоактуалізації особистості. Відмічено, що стресові ситуації, як правило, пред'являють вимоги, що виходять за межі можливостей особистості справлятися з ними, навіть за наявності

необхідних для цього ресурсів. Здійснено аналіз понять життестійкості та цінностей особистості. Зауважено, що поняття «життестійкість» відображає психологічну живучість і розширену ефективність людини, а також є показником її психічного здоров'я. Проаналізовано, що життестійкість перешкоджає виникненню внутрішнього напруження в стресових ситуаціях. Зауважено, що життестійкість виступає ключовою особистісною змінною, що опосередковує вплив стресогенних факторів. Проаналізовано, що ціннісні орієнтації особистості характеризують її з точки зору суттєвих життєвих принципів, які вона використовує як орієнтири на своєму життєвому шляху. Відмічено, що самовизначення передбачає не тільки самореалізацію, але і самотрансценденцію. Досліджено, що особистість, котра характеризується високим прагненням до самоактуалізації, має, *по-перше*, низькі показники у виразі невротизації; агресивності; агресії та фрустрації як психічних станів; драгтивності; вербальної та непрямой агресії; авторитарності, а, *по-друге*, високі показники в стійкості до стресу. Досліджено, що надання переваги цінностям особистості, що самоактуалізується, значущо пов'язане з життестійкістю, креативністю, потребою в пізнанні, альтруїстичністю, товариськістю, автономністю, спонтанністю, саморозумінням, наявністю прагнення до самоактуалізації. Проаналізовано особливості зв'язку цінностей особистості, що самоактуалізується, з її життестійкістю.

Ключові слова: особистість, цінності, життестійкість, стрес, ситуація, контроль, самоактуалізація, самореалізація.

С.Л. Кравчук. Психологические особенности жизнеустойчивости личности в связи с её ценностями самоактуализации. В статье представлен теоретико-эмпирический анализ аспектов проблемы психологических особенностей жизнестойкости и ценностей самоактуализации личности. Отмечено, что стрессовые ситуации, как правило, предъявляют требования, которые выходят за пределы возможностей личности справляться с ними, даже при наличии необходимых для этого ресурсов. Осуществлён анализ понятий жизнестойкости и ценностей личности. Замечено, что понятие жизнестойкость отображает психологическую живучесть и расширенную эффективность человека, а также является показателем его психического здоровья. Проанализировано, что жизнестойкость препятствует возникновению внутреннего напряжения в стрессовых ситуациях. Проанализировано, что ценностные ориентации личности характеризуют её с точки зрения существенных жизненных принципов, которые она использует в качестве ориентиров на своём жизненном пути. Отмечено, что самоопределение предусматривает не только самореализацию, но самотрансценденцию. Исследовано, что личность, которая характеризуется высоким стремлением к самоактуализации, имеет, во-первых, низкие показатели в выраженности невротизации; агрессивности; агрессии и фрустрации как психических состояний; раздражительности; вербальной и непрямой агрессии; авторитарности, а, во-вторых, высокие показатели в стойкости к стрессу. Исследовано, что

ценности самоактуализации, значимо связаны с жизнестойкостью, креативностью, потребностью в познании, альтруистичностью, общительностью, автономностью, спонтанностью, самопониманием, стремлением к самоактуализации. Проанализированы особенности связи ценностей самоактуализации личности с ее жизнестойкостью.

Ключевые слова: личность, ценности, жизнестойкость, стресс, ситуация, контроль, самоактуализация, самореализация.

Постановка проблеми. Останнім часом значно збільшилась кількість ситуацій, в яких особистість відчуває перенапруження. Важкі ситуації, зокрема стресові, конфліктні, фрустраційні, кризові, виявляються настільки серйозними, що є випробуваннями для більшості людей, що часто призводять до таких деформацій, як хвороби (серцево-судинні захворювання, інфаркти, виразки, діабет тощо), біохімічні зміни в організмі, зміна кров'яного тиску, депресія, тривога, алкоголізм, нещасні випадки, травми, невдачі в професійній діяльності, труднощі в навчанні, в ситуаціях змагання та навіть смерть.

У зарубіжній спеціальній літературі для позначення різного роду екстремальних ситуацій використовується термін «важкі ситуації», під якими розуміється будь-якого роду невідповідність між вимогами психосоціального середовища та можливостями людини.

Поняття психологічного стресу – одне з центральних понять, яке використовується для аналізу процесів адаптації та стійкості до несприятливих впливів середовища.

Стрес проявляється як розгалужена системна реакція організму. Стрес є комплексною інтеракцією факторів оточуючого середовища із захисними системами самого організму. Організм намагається відповісти на всі ці зовнішні впливи з допомогою двох глобальних механізмів адаптації – фізіологічної та психологічної. В психології розрізняють поняття фізіологічних та психологічних стресорів.

На думку Ф.П. Ведяєва, відмінність між фізіологічними та психологічними стресорами полягає в тому, що сталість внутрішнього середовища у разі фізіологічного стресу підтримується автоматично, а у випадку психологічного стресу мають значення суб'єктивна оцінка навантаження, що передбачується, і пошук адекватної відповіді на нього.

Р.С. Лазарус зазначає, що усвідомлювана загроза є центральною характеристикою стресогенної ситуації, особливо, якщо загрози підпадають найважливіші для людини цінності та цілі.

Саме тому стрес можна визначити як феномен усвідомлення, що виникає при порівнянні вимоги, що пред'являється до осо-

бистості, з її здатністю справитись з цією вимогою. Відсутність рівноваги в цьому механізмі при необхідності справитись з вимогою викликає стрес та відповідну реакцію на нього.

Стресові ситуації, як правило, пред'являють вимоги, що виходять за межі можливостей особистості справлятися з ними, навіть за наявності необхідних для цього ресурсів. Як наслідок особистість виявляє дійсну нездатність розв'язати проблему, сприймає власну неспроможність справлятися з вимогами стресової ситуації.

Сьогодні важливою задачею є цілісне осмислення особистісних характеристик, відповідальних за переборення, подолання життєвих труднощів. Поняття «життестійкості» («hardiness») було введено С. Мадді та знаходиться на перетині теоретичних поглядів екзистенціальної психології та прикладної області психології стресу та подолання його [14].

У вітчизняній літературі прийнято перекладати «hardiness» як стійкість чи життестійкість (за Д.О. Леонт'євим). Життестійкість (hardiness) являє собою систему переконань про себе, про світ, про відношення зі світом. Життестійкість включає в себе три порівняно автономні компоненти: залученість, контроль та прийняття ризику.

На думку С. Мадді та Д. Кошаби [14], поняття «hardiness» відображує психологічну живучість та розширену ефективність людини, а також є показником її психічного здоров'я.

Прикладний аспект життестійкості обумовлений тією роллю, яку ця особистісна змінна відіграє в успішному протистоянні особистості стресовим ситуаціям, передесім в професійній діяльності. Подолання особистістю несприятливих умов її розвитку є однією зі специфічних форм прояву її особистісного потенціалу.

Д.О. Леонт'єв увів поняття особистісного потенціалу як базової індивідуальної характеристики, стрижня особистості. Особистісний потенціал, згідно Д.О. Леонт'єву, виступає інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості.

На думку вченого, головним феноменом особистісної зрілості та формою прояву особистісного потенціалу є феномен самодетермінації особистості [8]. Особистісний потенціал відображує міру подолання особистістю заданих обставин, подолання особистістю самої себе.

На думку С. Мадді, стресові впливи переробляються людиною саме на основі життестійкості, і вона є каталізатором поведінки, що дозволяє трансформувати негативний досвід в нові можливості. Саме ця риса є основою відкритого і енергійного

протистояння стресовим подіям і кризам. Переборення проблем може відбуватися двома шляхами – чи активним (життєстійке переборення, за С. Мадді), чи пасивним (інфантильність, прагнення плити за течією).

Сьогодні не існує терміна, що є повністю ідентичним поняттю життєстійкості («hardiness») С. Мадді. У вітчизняній психології найбільш близькими поняттями є наступні: суб'єктність, смисл життя, стильові закономірності, життєтворчість, життєздібність, особистісно-ситуаційна взаємодія, самовідношення, самореалізація особистості.

У зв'язку з тим, що ціннісні орієнтації виступають найважливішим чинником особистісного самовизначення, сьогодні особливої актуальності набуває проблема формування системи цінностей у молодих людей. Несуперечлива система ціннісних орієнтацій визначає продуктивність життя, а встановлення пріоритетів спрощує ситуацію життєвого вибору [12].

Ціннісні орієнтації особистості характеризують її з точки зору суттєвих життєвих принципів, які вона використовує як орієнтири на своєму життєвому шляху. До проблеми дослідження особливостей ціннісних орієнтацій особистості зверталися Б.Г. Ананьєв (1986), Л.Н. Коган (1984), Б.С. Братусь (1985), В.Б. Ольшанський (1965), Ю.М. Жуков (1976), О.І. Зотова, М.І. Бобнєва (1975), І.Д. Бех (1998), Т.Г. Аболіна, А.М. Єрмоленко, О.О. Кисельова, В.А. Малахов (1997), С.С. Бубнова (1999), Л.М. Кулагіна (2000) та ін.

Ціннісним основам розвитку особистості приділяється значна увага в працях С.Л. Рубінштейна (2008), В. Франкла (1990), А. Маслоу (1997; 1999), О.Г. Асмолова (2007), З.С. Карпенко (2009), М.С. Яницького (2000) та ін.

Як відомо, формується система цінностей в процесі соціалізації особистості, її рольової ідентифікації. Ціннісні орієнтації в значній мірі визначають особливості соціально-психологічної адаптації та взаємодії з іншими людьми, ефективність різних видів діяльності, організацію та змістовну наповненість усього життя.

В свою чергу, з формуванням системи цінностей пов'язані зміни, що відбуваються в структурі особистості. Тому також особливої уваги набуває вивчення змін, що відбуваються у ціннісних орієнтаціях сучасної молоді.

На нашу думку, одним із значущих аспектів виступає дослідження особливостей життєстійкості з урахуванням цінностей особистості, що самоактуалізується.

Кожний віковий етап становлення особистості характеризується домінуванням певних цінностей. У процесі розвитку особистості відбувається зміна поглядів, ставлень як до дійсності, так і до способу бачення самої себе. Для молодого віку характерними є прагнення до самоствердження, професійне самовизначення, потреба в самореалізації. Найважливішою передумовою успішної самореалізації людини в майбутньому є узгоджена, не суперечлива система ціннісних орієнтацій, яка лежить в основі формування змістовно і хронологічно узгоджених життєвих цілей та планів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самоактуалізація пов'язана з людською потребою в самореалізації. Поняття самоактуалізації розроблялося в основному у працях представників гуманістичної психології. Цей напрям розглядає особистість як цілісну унікальну систему, котра являє собою відкриту можливість самоактуалізації.

На думку К. Роджерса [11], кожна людина є унікальною, неповторною особистістю, здатною до самоактуалізації, до розвитку власних здібностей.

Український психолог Г.С. Костюк теж писав про необхідність саморозвитку особистості. На думку Г.С. Костюка, виникають вищі форми саморуху особистості, що розвивається. Вони виражаються в її свідомій цілеспрямованості, в прагненні працювати над собою, виробляти у себе ті чи інші якості, керуючись певним ідеалом, підкорювати своїй владі гру сил своєї власної природи. За наявності такої цілеспрямованості особистість сама до деякої міри починає керувати власним психічним розвитком [6].

Згідно з Б.Г. Ананьєвим [1], саме самоактуалізація є джерелом самомотивації, самоорганізації людини. В. Франкл [13] вказує, що самовизначення передбачає не тільки самореалізацію, але і розширення своїх первинних можливостей – самотрансценденцію. На його думку, людина повинна прагнути знаходити нові смисли в конкретній справі, взагалі в своєму житті. В. Франкл вважає, що «смысл життя» та його пошуки – основна потреба особистості. Вчений увів поняття про унікальні ситуації та про універсальні цінності. Згідно В. Франклу, цінності можна визначити як універсальні смисли, що кристалізуються в типових ситуаціях, з якими стикається суспільство чи навіть все людство.

Б.С. Братусь [3] вказує, що саме загальні смислові утворення виступають основними конститууючими одиницями особистості. Смислові утворення визначають головне ставлення людини до світу, до інших людей, до самої себе. Цінності особистості, на

думку вченого, – це усвідомлені і прийняті людиною загальні смисли її життя. Істинна цінність, як зазначає Б.С. Братусь, завжди повинна бути забезпечена «золотим запасом» відповідного особистісного смислу, як афективного, емоційного ставлення до життя.

На думку О.М. Леонтьєва [7], усвідомлення людиною смислу того чи іншого відношення до світу не дається їй прямо й автоматично, але вимагає складної специфічної внутрішньої діяльності, оцінювання свого життя, розв'язання особливої «задачі на смисл», що виникає тільки на певному ступені розвитку свідомості.

Особистісний сенс – це індивідуалізоване відображення ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність, «значення для мене» об'єктів навколишнього світу [7]. Сенс, згідно з О.М. Леонтьєвим, – це те, що безпосередньо відображує (і містить у собі) власне ставлення суб'єкта.

Одні мотиви, спонукаючи до діяльності, разом з тим надають їй і особистісного сенсу. О.М. Леонтьєв називає їх сенсоутворюючими мотивами. Інші, які співіснують з ними, виконують роль спонукальних факторів (часто дуже емоційних, афективних), позбавлені сенсоутворюючої функції. Їх називають мотивами-стимулами. Мотиви-стимули підключаються до окремих ланок (операцій) діяльності і забезпечують додаткове спонукання саме цих ланок.

На думку Г. Олпорта [10], необхідно прагнути до виявлення таких властивостей особистості: потенціал особистісного зростання, самореалізації. Л.М. Коган [4] визначає самореалізацію як свідомий цілеспрямований процес розкриття й упредметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній соціальній діяльності. І.С. Кюон [5] також вважає, що самореалізація проявляється через роботу та спілкування.

Тому самореалізація особистості виступає важливим механізмом становлення і розвитку творчого потенціалу.

Згідно з І.Д. Бехом [2], особистісне зростання розуміється як процес поєднання в свідомості людини загальноприйнятої, універсальної системи духовних цінностей (як етично-змістовних законів Істини, Добра, Краси) з системою особистісних цінностей (як безкорисливої і дієвої Любові людини до людини; Любові як вихідної цінності у становленні морально-відповідального життя).

З метою доповнення своєї ієрархічної концепції мотивації А. Маслоу виділив дві глобальні категорії мотивів особистості: дефіцитні мотиви та мотиви зростання [9]. Єдиною ціллю деприва-

ційної мотивації є задоволення дефіцитарних станів, наприклад голод, холод, небезпека тощо.

Дефіцитарна мотивація має на меті зміну існуючих умов, які сприймаються як неприємні, фруструючі чи як такі, що викликають напругу.

Мотиви зростання (або метапотреби, буттєві чи Б-мотиви) мають віддалені цілі, пов'язані із прагненням актуалізувати особистісний потенціал. Поняття «мета» означає «зверх» чи «після».

На думку А. Маслоу, метапотреби повинні збагатити та розширити життєвий досвід, збільшити напругу через новий, хвилюючий та різноманітний досвід. Мотивація зростання передбачає не стільки компенсацію дефіцитарних станів, тобто зменшення напруги, скільки розширення світогляду, тобто збільшення напруги.

А. Маслоу зазначає, що в реальних життєвих ситуаціях метапотреби чи метацінності досить конкретні та специфічні. На думку вченого, метапотреби, на відміну від дефіцитарних потреб, важливі в рівній мірі та не розташовуються в порядку пріоритетності.

До мета потреб чи цінностей особистості, що самоактуалізується, за А. Маслоу, можна віднести наступні: істина, добро, краса, цілісність, відсутність роздвоєності, життєвість, унікальність, досконалість, здійснення, справедливість, порядок, простота, легкість без зусилля, гра, самодостатність [9].

Надання переваги цим цінностям вказує на прагнення до гармонійного буття та здорових відносин з людьми, далеке від бажання маніпулювати ними в своїх інтересах.

Формулювання цілі статті – з'ясувати особливості зв'язку життєстійкості як стрижневої особистісної характеристики з цінностями особистості, що самоактуалізується.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нашому дослідженні взяли участь 75 осіб – студенти Київського державного університету харчових технологій, 112 осіб – студенти Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 64 особи – студенти Національного університету імені М.П. Драгоманова.

З метою дослідження психологічних особливостей та детермінант цінностей особистості, що самоактуалізується, використовувались наступні методики: 1) тест життєстійкості С. Мадді; 2) Фрайбурзький особистісний опитувальник (автори: Й. Фаренберг, Х. Зелг, Р. Гампел) для діагностики індивідуально-

психологічних характеристик, що мають першорядне значення для процесів соціальної адаптації та регуляції поведінки; 3) особистісний опитувальник – Інтерперсональний діагноз Т. Лірі для діагностики міжособистісних відносин та властивостей особистості, істотних при взаємодії з іншими людьми; 4) з метою дослідження особливостей прагнення до самоактуалізації особистості використовувався опитувальник САМОАЛ (А.В. Лазукін в адаптації Н.Ф. Каліна); 5) опитувальник А. Басса та А. Даркі для діагностики агресивних проявів особистості; 6) методика Г. Айзенка «Психічні стани особистості».

Відповідно до коефіцієнта кореляції Спірмена, встановлено прямий значущий зв'язок життестійкості з цінностями особистості, що самоактуалізується (коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,52$, $p<0,001$).

Людина, котра поділяє цінності особистості, що самоактуалізується, характеризується успішністю в переборенні несприятливих труднощів життя. Як зазначає С. Мадді, особистісна характеристика «hardiness» підкреслює атитюди, що мотивують людину перетворювати людину стресогенні життєві події. Життестійкість (hardiness) являє собою систему переконань про себе, світ, про відношення зі світом.

Відношення особистості до змін та її можливості користуватися внутрішніми ресурсами визначають, наскільки особистість здатна переборювати стреси та долати труднощі.

Першою характеристикою атитюдів «hardy» є «залученість» (commitment). Згідно з результатами коефіцієнта кореляції Спірмена, встановлено прямий значущий зв'язок залученості (commitment) з цінностями особистості, що самоактуалізується (коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,41$, $p<0,01$).

Надання переваги цінностям особистості, що самоактуалізується значущо пов'язане з гармонійною взаємодією особистості з оточуючим світом, з можливістю сприймати себе значимою та цінною особистістю, щоб повністю включатись у розв'язання життєвих задач, незважаючи на наявність стресогенних факторів впливу. Залученість сприяє самоактуалізації особистості, мотивує до саморозвитку, сприяє здоровому образу думок та поведінки. Така особистість впевнена в собі та отримує задоволення від власної діяльності.

За коефіцієнтом кореляції Спірмена встановлено прямий значущий зв'язок цінностей особистості, що самоактуалізується, з «hardy»-атитюдом, умовно названим «контролем» (control) (коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,49$, $p<0,001$).

Надання переваги цінностям самоактуалізації значущо позитивно пов'язано з атитюдом, що мотивує особистість до пошуку шляхів впливу на результати стресогенних змін, на противагу впаданню в стан безпорадності та пасивності. Така особистість відчуває, що сама обирає власну діяльність, свій життєвий шлях.

За коефіцієнтом кореляції Спірмена встановлено прямий значущий зв'язок цінностей особистості, що самоактуалізується, з «hardy»-атитюдом, умовно названим «прийняття ризику», «виклик» (challenge) (коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,47$, $p<0,01$).

Це свідчить про те, що людина, яка поділяє цінності особистості, що самоактуалізується, характеризується наявністю даного «hardy»-атитюду, сутність якого полягає у сприйманні особистістю подій життя як викликів та випробувань особисто собі. Така особистість розглядає життя як спосіб набуття досвіду, як позитивного, так і негативного, з метою її власного розвитку. А прагнення до простого комфорту та безпеки розглядається як таке, що збіднює життя особистості.

За коефіцієнтом кореляції Спірмена, існують зворотні значущі зв'язки шкали цінностей особистості, що самоактуалізується, з емоційною нестійкістю, депресивністю, образою, покірносором'язливим типом міжособистісних стосунків (відповідно коефіцієнти кореляції Спірмена знаходяться в діапазоні значень від $-0,30$ до $-0,50$ на рівні значущості $p<0,05$).

Також за коефіцієнтом кореляції Спірмена виявлені прямі значущі зв'язки шкали цінностей особистості, що самоактуалізується, з креативністю, потребою в пізнанні, альтруїстичністю, товариській, автономністю, спонтанністю, саморозумінням (відповідно коефіцієнти кореляції Спірмена знаходяться в діапазоні значень від $0,30$ до $0,60$ на рівні значущості $p<0,05$).

Людина, яка поділяє цінності особистості, що самоактуалізується, характеризується: 1) творчим відношенням до життя; 2) відкритістю новим враженням; наявністю інтересу до об'єктів, що не пов'язаний прямо із задоволенням певних потреб; 3) відповідальністю по відношенню до людей, делікатністю, добротою; емоційним відношенням до людей, що проявляється в співпереживанні, симпатії, турботі; вмінням підбадьорити та заспокоїти оточуючих; безкорисливістю, чуйністю; 4) наявністю вираженої потреби в спілкуванні та постійної готовності до задоволення цієї потреби; 5) автономністю, незалежністю, зрілістю, позитивною «свободою для» (за термінологією Е. Фромма), без відчуження та самотності; 6) спонтанністю, що виходить з упевненості в собі

та довіри до оточуючого світу (спонтанність, за А. Маслоу, співвідноситься з такими цінностями як свобода, природність, гра, легкість без зусилля); 7) чутливістю, сенситивністю людини до своїх бажань та потреб.

Згідно коефіцієнта кореляції Спірмена, виявлено, що надання переваги цінностям особистості, що самоактуалізується, позитивно значущо пов'язано з вираженим прагненням до самоактуалізації (відповідно $r=0,37$, $p<0,01$). В свою чергу, наявні значущі позитивні зв'язки прагнення до самоактуалізації з врівноваженістю (відповідно коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,38$, $p<0,01$) та альтруїстичністю (відповідно коефіцієнт кореляції Спірмена $r=0,65$, $p<0,01$).

Були виявлені негативні значущі зв'язки прагнення до самоактуалізації з наступними характеристиками: 1) вербальною агресією; 2) агресивністю як властивістю особистості; 3) невротичністю; 4) дратівливістю; 5) авторитарним типом міжособистісних стосунків; 6) фрустрацією як психічним станом; 7) агресією як психічним станом; 8) непрямую агресією (відповідно коефіцієнти кореляції Спірмена знаходяться в діапазоні значень від $-0,30$ до $-0,50$ на рівні значущості $p<0,05$).

Можна сказати, що особистість, котра характеризується високим прагненням до самоактуалізації, має, *по-перше*, низькі показники у вираженості невротизації; агресивності як властивості особистості; агресії та фрустрації як психічних станів; дратівливості; вербальної та непрямой агресії; авторитарності, а, *по-друге*, високі показники в стійкості до стресу, що базується на впевненості в собі, оптимістичності та активності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку.

1. Самореалізація особистості виступає одним із важливих механізмів становлення і розвитку її творчого потенціалу. Самоактуалізація є джерелом самомотивації, самоорганізації людини. Самовизначення передбачає не тільки самореалізацію, але і розширення своїх первинних можливостей – самотрансценденцію.

2. Відсутність надання переваги цінностям особистості, що самоактуалізується, значущо пов'язана з:

1) нестійкістю емоційного стану, що проявляється в частих коливаннях настрою; підвищеній збудливості, дратівливості, недостатній саморегуляції;

2) наявністю ознак депресивності в емоційному стані, в поведінці, у відношеннях до себе та до соціального середовища;

3) проявами образи як заздрості та ненависті до оточуючих за дійсні та вигадані дії;

4) сором'язливістю, покірністю, схильністю до самоприниження, пасивністю, схильністю підкорятися більш сильній особистості без урахування ситуації.

3. Надання переваги цінностям особистості, що самоактуалізується, значущо пов'язане з:

1) життестійкістю (*hardiness*), що визначає успішність в переборенні несприятливих труднощів життя та опосередковує вплив стресогенних факторів на соматичне та душевне здоров'я особистості;

2) «*hardy*»-атитюдом, умовно названим «контролем» (*control*), що мотивує особистість до пошуку шляхів впливу на результати стресогенних змін, на противагу впаданню в стан безпорадності та пасивності;

3) «*hardy*»-атитюдом, умовно названим «прийняття ризику», «виклик» (*challenge*), що полягає у сприйманні особистістю подій життя як викликів та випробувань особисто собі;

4) «*hardy*»-атитюдом, умовно названим «залученість» (*commitment*), що визначає сприйняття себе значимою та цінною особистістю, з метою повного включення в розв'язання життєвих задач, незважаючи на наявність стресогенних факторів впливу;

5) креативністю;

6) потребою в пізнанні;

7) альтруїстичністю;

8) товариськістю;

9) автономністю;

10) спонтанністю;

11) саморозумінням;

12) наявністю прагнення до самоактуалізації.

4. Ціннісні орієнтації особистості безпосередньо пов'язані з її світоглядом. Сьогодні суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях людей спричинені значними змінами в економічній та політичній сферах нашого суспільства. Тому одним із найважливіших завдань є формування світогляду як життєвої філософії молодій людині, як її визначальних ціннісних орієнтацій, бо саме зі світоглядом пов'язане соціальне самовизначення, пошук себе та самореалізація.

Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення особливостей особистісного потенціалу особистості, подолання стресів, особливостей змін, що відбуваються у свідомості сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 338 с.

2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности (Психологическое исследование) / Б.С. Братусь. – М.: Знание, 1985. – 64 с.
4. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека / Л.Н. Коган. – М.: Мысль, 1984. – 112 с.
5. Кон И.С. В поисках себя. Личность и её самосознание / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
6. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
7. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н. Леонтьев. – М.: МГУ, 1971. – 396 с.
8. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В.Ломоносова. – М.: Смысл, 2002. – Вып. 1. – С. 56-65.
9. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 432 с.
10. Олпорт Г.В. Личность в психологии / Г.В. Олпорт. – М.: Ювента, 1998. – 375 с.
11. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 478 с.
12. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – М.: Директ-Медия, 2008. – 360 с.
13. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
14. Maddi S.R., Khoshaba D.M. Hardiness and Mental Health / S.R. Maddi, D.M. Khoshaba // Journal of Personality Assessment. – 1994. – Oct. – Vol. 63, № 2. – PP. 265-274.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Anan'ev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya / B.G. Anan'ev. – L.: Izd-vo LGU, 1968. – 338 s.
2. Beh I.D. Osobystisno zoriyentovane vyhovannja: Nauk. metod. posibnyk / I.D. Beh. – K.: IZMN, 1998. – 204 s.
3. Bratus' B.S. Nravstvennoe soznanie lichnosti (Psihologicheskoe issledovanie) / B.S. Bratus'. – M.: Znanie, 1985. – 64 s.
4. Kogan L.N. Cel' i smysl zhizni cheloveka / L.N. Kogan. – M.: Mysl', 1984. – 112 s.
5. Kon I.S. V poiskah sebja. Lichnost' i ee samosoznanie / I.S. Kon. – M.: Politizdat, 1984. – 335 s.
6. Kostjuk G.S. Izbrannye psihologicheskie trudy / G.S. Kostjuk. – M.: Pedagogika, 1988. – 304 s.

7. Leont'ev A.N. Potrebnosti, motivy, jemocii / A.N. Leont'ev. – M.: MGU, 1971. – 396 s.
8. Leont'ev D.A. Lichnostnoe v lichnosti: lichnostnyj potencial kak osnova samodeterminacii / D.A. Leont'ev // Uchenye zapiski kafedry obshhej psihologii MGU im. M.V.Lomonosova. – M.: Smysl, 2002. – Vyp. 1. – S. 56-65.
9. Maslou A. Dal'nie predely chelovecheskoj psihiki / A. Maslou. – SPb.: Evrazija, 1999. – 432 s.
10. Olport G.V. Lichnost' v psihologii / G.V. Olport. – M.: Juventa, 1998. – 375 s.
11. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiju Stanovlenie cheloveka / K. Rodzhers. – M.: Progress, Univers, 1994. – 478 s.
12. Rubinshtejn S.L. Chelovek i mir / S.L. Rubinshtejn. – M.: Direkt-Medija, 2008. – 360 s.
13. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla / V. Frankl. – M.: Progress, 1990. – 368 s.
14. Maddi S.R., Khoshaba D.M. Hardiness and Mental Health / S.R. Maddi, D.M. Khoshaba // Journal of Personality Assessment. – 1994. – Oct. – Vol. 63, № 2. – PP. 265-274.

S.L. Kravchuk. The psychological peculiarities of hardiness of personality in connection with its values of self-actualization. The theoretic and empiric analysis of aspects of the problem of psychological peculiarities of hardiness and values of self-actualization of a personality is presented in the article. It is marked that stress situations, as a rule, produce requirements which go out outside possibilities of a personality to manage with them, even at presence of necessary for this purpose resources. The analysis of concepts of hardiness and values of personality is carried out. It is noticed that the concept of hardiness represents psychological vitality and extended efficiency of a man, and also is the index of its mental health. In psychology the concept of hardiness is followed by the most near concepts: subjection, sense of life, stylistic conformities to law, life of creative work, co-operation of a personality and situation, self-relation, self-realization of personality. It is analysed, that hardiness hinders from the origin of internal tension in stress situations. It is noticed that hardiness is a key personality variable which determines influence of stress factors. The valued orientations of a personality is analysed to characterize it from the point of essential vital principles which it uses as orientations of the vital way. It is marked that self-determination foresees self-realization and self-transcendention. It is analysed that the value orientations are one of major factors of personality self-determination. The personality characterized by a high aspiring for self-actualization is studied to have, at first, low indexes in the expression of nevrozization; aggression and frustration as mental conditions; irritability; verbal and indirect aggression; authority, and,

secondly, high indexes in stability to stress. It is investigated, that values of self-actualization, meaningfully related to hardiness, creativeness, requirement in cognition, altruism, sociability, autonomy, impulsiveness, self-understanding, aspiring to self-actualization. The peculiarities of correlation between values of a self-actualized personality and its hardiness are analysed.

Key words: personality, values, hardiness, stress, situation, control, self-actualization, self-realization.

Отримано: 17.07.2014 р.

УДК 159.922.1.[316.614..159.9228]

О.М. Курдибаха
ksenabor@ukr.net

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Kurdybakha O.M. Gender features of teenagers' becoming in the socialization process / O.M. Kurdybakha // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 166-174.

О.М. Курдибаха. Гендерні особливості становлення підлітків у процесі соціалізації. У статті описано гендерні особливості становлення підлітків в процесі соціалізації. Метою роботи є висвітлення гендерних особливостей підлітків в процесі соціалізації. Висвітлено поняття гендерної соціалізації та гендера. Досліджено, як формуються гендерні якості людини. У статті висвітлено проблеми підростаючого покоління. Проаналізовано вплив інститутів на становлення підлітків в процесі соціалізації. За допомогою таких методів як спостереження, анкетування, бесіди було визначено психологічні особливості гендерного розвитку підлітків. Описано невід'ємні складові становлення особистості на протязі її життєвого шляху. Показано вплив соціально значимої та соціально визначеної креативної діяльності на підлітків. Описано роль гендерного маркування предметів. Описано процес формування гендерних якостей людини. Показано причини фемінізації підростаючого чоловічого населення і маскулінізації жіночого. У статті висвітлено проблеми підростаючого покоління. Показано вплив інститутів на становлення підлітків в процесі соціалізації. За допомогою таких методів як спостереження, анкетування, бесіди